

TAMPEREEN KADUNNIMISTÄ JAVÄHÄN TAMPEREESTAKIN

Maija Louhivaara *Tampereen kadunnimet*. Tampere: Tampereen museoiden julkaisuja 51. Tampereen kaupunki 1999. 304 s. ISBN 951-609-105-9.

Tamperelaisten ei tarvitse enää arvailla kotikaupunkinsa katujen nimien alkuperää, sillä Maija Louhivaara on kirjoittanut yleistajuisen *Tampereen kadunnimet*-kirjan. Siinä käsitellään kadunnimien lisäksi kaupunginosien nimiä, nimistön ja kaupungin historiaa sekä nimistösuunnittelun perusteita — eikä *Tamperettakaan* ole unohdettu.

Louhivaara johdattelee aiheeseen Nimistön synty ja luonne -luvulla, joka tutustuttaa lukijan nimistön tutkimuksen ja suunnittelun perusteisiin kuten perinteisiin pai-

kannimiin, erilaisiin etymologointitapoihin, kaavanimiin ja suunnittelukäytäntöihin.

Aivan ensiluvun alkuriveillä Louhivaara kirjoittaa: »Nimi on voinut säilyttää tiedon paikan käytöstä, omistajasta, paikalla sattuneesta tapahtumasta tai vanhasta kielellisestä piirteestä. Näin nimet heijastavat paikkakunnan kieltä, kulttuuria ja historiaa. Vanhan paikannimen purkaminen, siihen sisältyvän viestin selvittäminen, auttaa meitä saamaan tietoa menneestä maailmasta.» Tähän katkelmaan tiivistyy yllättävän

▷

paljon asiaa. Se selittää sen, miksi nimistön alkuperä kiinnostaa ihmisiä ja miksi nimet ovat tärkeitä. Varsinkin katkelma panee ajattelemaan sitä, miten tarpeellista kunnallinen nimistösuunnittelu on, kun nykyään enää kovin pieni osa kaupunkinimistöstä syntyy spontaanisti. Kaavanimistö eli virallinen kaupunkinimistö valmistellaan yleensä virkamiestyönä ja hyväksytään poliittisissa elimissä.

Tampereen kadunnimet -kirja — kuten muutkin samantyyppiset nimistöjulkaisut — saa monet varmasti havahtumaan. Nimiä ei olekaan noin vain keksitty ja ripoteltu sinne tänne, vaan niillä on paljon mielenkiintoista kerrottavaa — ja vaikka tämän olisi jo huomannutkin, uutta voi olla se työ määrä ja pitkäjänteisyys, jota nimistön suunnittelussa tarvitaan.

Kaavanimistö suunnitellaan osana kaavaa ja vahvistetaan siis jo uuden alueen kaavoituksen yhteydessä ennen rakentamista. Usein nimistöä suunniteltaessa pyritään hyödyntämään vanhoja paikannimiä ja nimiä sepitettäessäkin aiheet pyritään löytämään nimettävästä alueesta (vaikkapa maastosta, kasvillisuudesta tai asukkaista). Louhivaara mainitsee myös ryhmänimet ja ryhmänimeä muistuttavat rypäät, joissa perusosa vaihtuu määriteosan pysyessä samana. Hän käsittelee jonkin verran myös kaupunkisuunnittelullisia näkökohtia, vaikka jättääkin mainitsematta, että varsinkin suurissa kaupungeissa nimenomaan pyritään esimerkiksi ryhmänimiä käyttämällä selkeihin teemoihin, joilla kaupunginosat tai pienemmät alueet saadaan paremmin erottumaan toisistaan. Näin kadunnimen perusteella voi ainakin arvata, missä katu sijaitsee. Teemansisäisen hierarkian sekä perusosien hierarkian Louhivaara sen sijaan ottaa esiin. Niillä selvennetään katuverkon rakentumista. Pääkadut on nimetty usein kaupunginosan mukaan ja ovat perusosiltaan *teitä*. *Kadut, polut, kujat, raitit* ynnä

muut ovat puolestaan aina pienempien katu-ten nimityksiä.

Nimen tärkeimpänä tehtävänä Louhivaara pitää totunnaiseen tapaan yksilöivyyttä, mutta nostaa voimakkaasti esiin myös nimien teknisen palvelutehtävän sekä kulttuuriset ja yhteiskunnalliset arvot monien muiden vähäisempien vaatimusten joukosta. Louhivaaran mielestä nimien pitäisi olla muodoiltaan yleiskielisiä, mutta heti perään hän toteaa, että poikkeukset tuovat »viihätävää paikallista sävyä». Murresanojen käyttöä hän sen sijaan pitää jopa suotavana. Vaikea vanhoja paikannimiä olisikaan hyödyntää, jos murteelliset muodot ja sanat olisivat kartettavia.

Nimistöntutkimuksen ja -suunnittelun teorian käsittely on onnistunutta. Asiat esitetään jokaiselle ymmärrettävästi, mutta kuitenkin tarpeeksi seikkaperäisesti. Koska tekstiin on merkitty lähdeviitteet ja lähdeluettelo on kattava, kiinnostuneiden on helppo etsiä käsiinsä lisää kirjallisuutta, jos asiat alkavat kiinnostaa enemmän.

Seuraavassa pääluvussa Louhivaara käsittelee Tampereen kaavanimistön historiallista taustaa. Kaupunki perustettiin 1779, mutta ensimmäisissä asemakaavoissa ei teitä ollut nimetty, vaikka epäviralliset nimet kaduille toki pian syntyivät. Nimet virallistettiin vasta 1868, kun kaupungille laadittiin suuren palon jälkeen uusi asemakaava. Venäjän vallan ajan lopulla kadut oli nimettävä suomen ja ruotsin lisäksi myös venäjäksi, mutta suurimmat mullistukset nimistössä tapahtuivat 1930-luvulla, kun kaupunginvaltuusto suomalaisti kansallisuusaatteen kannustamana suuren määrän vierasperäisiä nimiä.

Luvussa Kadunnimistön välittämä kuva Tampereesta Louhivaara käy ytimekkäästi läpi kadunnimien pääaihepiirit: henkilönnimen, asutusnimen, artefaktinimen, viljelys- ja luontonimen sisältävät kadunnimet. Lopuksi hän esittelee hieman Tam-

pereen ryhmänimiä. Laskelmia on esitetty jonkin verran, mutta vähän runsaampi määrä ei olisi ollut pahitteeksi — eikä kirjan yleistajuisuus tai luettavuuskaan siitä olisi kärsinyt. Nimistön parissa työskenteleville niistä olisi ollut hyötyä.

Ennen Kadunnimistö kaupunginosittain -lukua Louhivaara käsittelee vielä nimeä *Tampere*. Nimen alkuperä on yhä epäselvä. Katsaus on mielenkiintoinen ja melko perusteellinenkin yhteenvedo esitetyistä etymologioista sekä nimen esiintymisestä vanhoissa asiakirjoissa. Nimien *Tampere* ja *Tammerkoski* suhde on ongelmallinen: onko kylän vai kosken nimi vanhempi. Ensimmäisen kerran Tammerkosken kylään viitataan asiakirjassa vuonna 1544 muodolla *Tamberkoski*, ja koskesta löytyy *Tamberfors*-maininta vuodelta 1554. Vanhoissa asiakirjoissa *Tamber* esiintyy vain talon tai kylän nimenä, mutta ei kosken nimenä. Kaupungin perustamisasiakirjan virallisessa suomennoksessa (vuodelta 1779) kuitenkin mainitaan »Tammerkosken kaupunki, joka oli rakennettava Tammerin Kosken oheen», joten kenties kosken nimi on sittenkin ollut alun perin *Tammer* tai jokin sen kaltainen.

Louhivaara esittelee kaikenlaisia *Tampereen* alkuperään liittyviä selityksiä. Yleisimmät perustuvat suomen *tammi*-sanaan, varsinkin sen merkitykseen 'pato'. Ojansuun (1920-l.) teorian mukaan nimi kuitenkin pohjautuisi 'Quercus'- eli 'tammi-puu'-merkityksen johdokseen, jossa *tammi* merkitsisi 'kovaa' ja 'ankaraa'. 'Pato'-merkityksisen *tammen* taustalla on muinaisruotsin *damber*, josta kehittyi myöhemmin *damm*. Karstenin (1933) ja Nissilän (1956) mukaan *damber* lainautui suomeen *tamper*-asussa ja muuttui edelleen muotoon *tammer*. *Tammerkoski* puolestaan kääntyi ruotsiksi *Tammerfors*-muotoon, ja näin vuoden 1500 jälkeen tapahtunut *damber* → *damm* -kehitys ei olisi vaikuttanut

nimeen. Lars Hulden (1990) puolestaan tyrmää aiemmat teoriat ja nostaa esiin muinaisruotsin *damb* 'höyry, savu' -sanan sekä muinaisskandinaavisen *Sambr* 'pingottunut, paksuvatsainen' -adjektiivin. Teorioita on monia, ja niiden keskinäistä paremmuutta on varsin vaikea arvioida. Sen, mikä *Tampereen* etymologiassa on melko selvää, Louhivaara kiteyttää seuraavasti: »Vaikuttaakin siltä, että 1500-luvun asiakirjoissa esiintyvien nimimuotojen takana on eräkaudelta peräisin oleva nimi, jonka sisältöä sen ajan puhujat eivät enää ymmärtäneet. Kaiken kaikkiaan Tampereen ja Tammerkosken nimeen saattaa kätkeytyä monta kerrostumaa, jotka kukin edustavat saman kielen eri kausia tai peräti eri kieliä.»

Kadunnimistö kaupunginosittain -luku on työn laajin, yli 200-sivuinen. Nimien ryhmittely kaupunginosittain on vakiintunut käytännöksi kadunnimikirjoissa — eikä syyttä, sillä näin kirjasta tulee mukavasti luettava. Alalukujen johdannoissa on hyvä esitellä kaupunginosan historiaa, nimistön erityispiirteitä ja tietysti myös kaupunginosan nimeä. Lisäksi esimerkiksi ryhmänimet pysyvät melko lähekkäin ja kunkin lukijan on helppo keskittyä vaikkapa juuri oman kotikaupunginosansa nimistöön eli siihen, joka on tutuinta ja joka eniten kiinnostaa. Kirjan loppuosassa olevan nimihakemiston avulla mikä tahansa nimi löytyy helposti, vaikka kaupunginosaa ei tietäisikään. Hakemiston käyttökelpoisuutta lisää se, että siihen on merkitty kaikki kohdat, joissa kutakin nimeä on käsitelty.

Nimiin liittyvät selitykset ovat sopivan perusteellisia, ja niiden laatimisessa on arvatenkin ollut valtava työ. Nimiä on sentään melkein kaksi ja puoli tuhatta. Nimien yhteydessä on mainittu myös nimeämisvuosi. Vuosisiluvut, asemakaavoja koskevat tiedot sekä tiedot poistetuista nimistä on kerännyt apulaisasemakaava-arkkitehti Juha Jaakola.

Nimistön esittelyä on mielenkiintoista

▷

selailla, vaikka Tamperetta ei hyvin tunti-sikaan. Karttojen puute tosin hieman häiritsee. Vaikka kirja on ammattimaisesti taitettu ja runsaasti kuvitettu, siinä on vain pari pikkuruista kuvaa vanhoista asemakaavakartoista. Kaupungin laajenemista, kaupunginosien sijaintia, ryhmänimien sijoittumista ja monta muuta seikkaa olisi ollut sängen kätevä havainnollistaa puolen sivun tai sivun kartoilla. Olisipa joka kaupunginosan käsittelyn yhteyteenkin varmasti ollut mahdollista sijoittaa kadunnimikartta, joka olisi auttanut esimerkiksi kaduston rakenteen ja ryhmänimiryppäiden hahmottamisessa: ryhmistä ja ryhmiin kuuluvista nimistä ei ole kirjassa minkäänlaisia listoja, joten ne hukuvat muiden nimien joukkoon.

Alun perin kirjaan oli tarkoitus sisällyttää tiedot myös puistojen nimistä, mutta ajan- ja tilanpuutteen vuoksi suunnitelmasta luovuttiin. Tätä ei voine pitää suurena vahinkona, sillä merkittävien puistojen nimet ovat usein tavalliselle kaupunkilaisellekin etymologialtaan selviä tai perustuvat samoihin elementteihin kuin kadunnimet.

Pienempien paikkojen nimet saattavat puolestaan olla lähinnä vain kaavassa esiintyviä paperinimiä.

Kokonaisuutena *Tampereen kadunnimet* on onnistunut ja täyttää mainiosti tehtävänsä eli kertoo tamperelaisille ja muille Tampereen kadunnimistöä kiinnostuneille yhtä ja toista paitsi kaupungin nimistöä myös nimistöntutkimuksen ja nimistön suunnittelun perusteista. Samalla myös kaupungin historian pääpiirteet tulevat tutuiksi. Tampereen kaupunki on tehnyt huomattavan kulttuuriteon julkaisemalla kirjan. Vastaavanlaisia kirjoja ei ole kuin muutamasta Suomen kaupungista. Kirjasta on hyötyä myös kaupungille itselleen, varsinkin sen kulttuurimaineelle ja nimistönsuunnittelulle.

Toivottavasti kirja kuluu lukijoiden käsissä ja heille avautuu nimistön myötä uusia näkymiä kieleen, kulttuuriin ja historiaan. ■

TONI SUUTARI

Sähköposti: toni.suutari@helsinki.fi